
O PERIEGEZĂ PRIN ISTORICUL CERCETĂRII PROTOISTORICE DOBROGENE: NECROPOLELE „DE TIP MURIGHIOL”

Daniel Spânu*

„material foarte puțin, dar foarte interesant”
(Bujor 1961, 297)

Abstract: Dobrudjan necropolises from 4th-3rd c. BC have been researched for the past six decades. The first diggings at Murighiol (1954-1958) were shortly followed by investigations at Satu Nou (1958-1959) and Telița (1959). Later, three large necropolises were investigated at Enisala (1968-1976), Bugeac (1968-1984) and Canlia (1969-1974).

However, the above-mentioned necropolises did not benefit from systematic publication from their authors. Only Canlia necropolis was published systematically, almost three decades after the diggings. All the other necropolises are known only through preliminary and incomplete reports. The systematic analysis of the whole archaeological monuments was deciphered or abandoned on various occasions. The debates no longer rooted in the documented particularities, instead entered the realm of approximate generalizations that allowed the perpetuation, without reflexive revisions, of the traditional historiographic clichés. Thus the Dobrudjan necropolises from the 4th-3rd c. BC cannot be judiciously compared to other similar vestiges from Walachia or Bulgaria. Full methodical introduction of the results of the old excavations in the scientific circuit ought to be a stringent priority in present-day protohistoric research.

Rezumat: Cercetarea necropolelor din Dobrogea sec. IV-III a.Chr. împlinește șase decenii. Celor dintâi săpături de la Murighiol (1954-1958) le-au urmat, la scurt timp, săpăturile de la Satu Nou (1958-1959) și Telița (1959). Ulterior, trei mari necropole au fost cercetate la Enisala (1968-1976), Bugeac (1968-1984) și Canlia (1969-1974). Nici una dintre necropolele amintite nu a fost valorificată sistematic de către autorii săpăturilor. Doar necropola de la Canlia a fost publicată sistematic după o așteptare de aproape trei decenii. Toate celelalte necropole sunt cunoscute doar prin rapoarte preliminare și incomplete. Reproducerea sistematică a monumentelor arheologice în deplina lor integritate a fost eludată sau abandonată în repetate rânduri. Dezbaterile nu au mai fost ancorate în particularul documentar, ci au intrat lesne în deriva generalizărilor aproximative. Aceste generalizări au îngăduit perpetuarea, fără revizuirii reflexive, a clișeeilor istoriografice tradiționale. În aceste condiții, necropolele din Dobrogea sec. IV-III a.Chr. nu pot fi comparate judicios altor vestigii similare din Muntenia sau din Bulgaria. Introducerea în circuitul științific a rezultatelor vechilor săpături prin valorificarea lor metodică și integrală constituie o prioritate stringentă a cercetării protoistorice actuale.

Key words: Dobrudja, necropolis, Second Iron Age, systematic survey of the research, historiographical myths.

Cuvinte cheie: Dobrogea, necropole, a II-a epocă a fierului analiza modului de publicare, mituri istoriografice.

* Institutul de Arheologie Vasile Pârvan, Str. Henri Coandă, nr. 11, 010667, sector 1, București.

Necropolele de tip Murighiol în context istoriografic

Orice neofit în ale arheologiei pre- și protoistorice românești va purcede conștiincios în studiile sale deschizând sfios *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României*, mai accesibilă, mai sintetică, mai lesne digerabilă, dar și mai minuțios documentată decât alte tomuri prestigioase. Însurmare a contribuțiilor unui număr sporit de cercetători, Enciclopedia reflectă o paletă largă de puncte de vedere, vocile ei au fost esențializate și mântuite de nestăvilite frazeologii subiective. Din păcate, alfabetul Enciclopediei cunoaște doar 17 litere (A-Q), ceea ce nu umbrește însă valoarea didactic-documentară a primelor trei volume coordonate de regretatul Constantin Preda.

Printre nenumăratele voci ale Enciclopediei, într-un colț de pagină, sub semnătura coordonatorului, se află o prețioasă noțiune protoistorică: „Cultura Murighiol”¹. Prețioasă, pentru că în peisajul imaginarului unității culturale geto-dacice², „cultura Murighiol” frizează un separatism insolit. Prin determinarea ei geografică strictă, mărginită doar la teritoriul Dobrogei, „cultura Murighiol” se află la antipodul noțiunii „aspectul ... Canlia”³ care, potrivit lui E. Moscalu, leagă Balcanii de Nistru, Banat, Transilvania și Crișana⁴. De fapt, „... Canlia” a constituit una dintre alternativele (nu numai taxonomice⁵) de reprezentare a conceptului unității culturale autohtone. Încercarea de a demonstra o axiomă a fost întâmpinată cu nepăsare istoriografică și, astfel, noțiunea „... Canlia” a fost uitată, inclusiv în Enciclopedia

¹ Preda 2000, 161, nr. 2, s.v. (*Cultura Murighiol*): „Cultură materială specifică geților (sec. 4-3 î.Hr.) din Dobrogea. Se caracterizează prin morminte de incinerare, numărul mare de vase în morminte, getice și gr(ecești), apariția și răspândirea la geți a ceramicii cenușii lucrată la roată și reflectă raporturi strânse între autohtoni și gr(ecii) din coloniile vest-pontice. Printre necropolele descoperite în Dobrogea, care aparțin culturii M(urighiol) se numără: Enisala, Telița, Bugeac, Satu Nou, Canlia, etc.”.

² Pârvan 1926, 292: cultura La Tène „se generalizează în toată Dacia și înflorirea ei e identică cu însăși renașterea poporului getic...”; Crișan 1977, 38: „... cu privire la problema începutului Latène-ului (...), societatea daco-getică de pe întreaga ei arie de răspândire carpto-dunăreană s-a dezvoltat unitar...”; Preda 1996b, 181 (s.v. *geto-daci*): descoperirile din Dobrogea și Muntenia sec. IV-III a.Chr. reflectă „existența unui fond unitar, tradițional, al culturii geto-dacice”; Babeș 2003, 471: „Tatsächlich läßt sich in der 2. Hälfte des 4. und in den ersten Jahrzehnten des 3. Jhs. v. Chr. im Gebiet zw. dem Balkan-Gebirge, den Karpaten und dem Dnjestr eine einheitliche Kultur feststellen” ș.a.

³ Moscalu 1983, 187: „aspectul cultural traco-getic de tip Canlia”/„aspectul cultural traco-geto-dacic de tip Canlia”.

⁴ Moscalu 1983, 190; 200: „cultura materială din spațiul sud-balcanic și nord-carpatic este unitară” și „se individualizează în cea mai mare măsură pe baza ceramicii”.

⁵ Măndescu 2010, 36.

îngrijită de C. Preda⁶. Totuși, ambele noțiuni – „... Canlia” și „... Murighiol” – se revendică de la descoperiri „surori”: necropola de la Canlia aparține „culturii ...”/„aspectului Murighiol”⁷, dar și *necropolele* de la Murighiol (vom afla că sunt două!) aparțin „aspectului Canlia”. Ce va înțelege oare neofitul nostru ?

La rândul ei, noțiunea „cultura Murighiol” avea să fie curând uitată: nu o vom regăsi nicăieri în monumentalul ópus *Istoria Românilor*. Alți autori⁸, alte noțiuni⁹. Oricât de diferite ar fi viziunile arheologilor preistoricieni față de opiniile unui numismat (deși C. Preda s-a distins ca neobosit responsabil de șantiere și harnic autor de contribuții arheologice, de la rapoarte de săpătură până la monografii), noțiunea „cultura Murighiol” poate fi totuși acceptată ca subiect de discuție, deoarece oglindește o perspectivă interpretativă particulară, poate subiectivă, dar enunțată totuși în mod public și explicit.

Așa cum ne este ea prezentată de C. Preda, „cultura Murighiol” este ilustrată doar de descoperiri funerare, toate din Dobrogea. Primele cercetări au fost tocmai cele de la Murighiol (de aici și denumirea) și le datorăm lui Expectatus Bujor¹⁰. Despre așezările comunităților care s-au înmormântat la Murighiol, Enisala, Telița, Canlia ș.a., C. Preda nu ne împărtășește nimic¹¹. Eticheta „cultura Murighiol” a fost aplicată de fapt unei grupe de necropole cu caracteristici comune: predominanța incinerăției, folosirea în ritualurile funerare a unei ceramici brune lucrate cu mâna, a unei ceramici cenușii lucrate la roată, precum și unor produse ale atelierelor grecești (amfore și vase de lux). De altfel, C. Preda însuși folosește izolat formularea „necropole plane de incinerăție de tip Murighiol-Enisala”¹².

⁶ Preda, Moscalu 1994.

⁷ Preda 1996b, 181.

⁸ Vulpe 2001, 474 și Babeș 2001, 507 menționează doar „necropola”, nu și „cultura”.

⁹ Spre deosebire de Bujor 1958, 125 („cultura geto-dacă de la Murighiol”), Berciu 1967, 267 („cultura Latène geto-dacă”), Moscalu 1983 („aspectul traco-geto-dacic de tip Canlia”) ș.a., prin denumirea „cultura Murighiol”, Preda 2000 evita determinarea etno-culturală. Babeș 2001, 507 propune o noțiune *oarecum* ferită de etnicizare, nu și de autohtonism: „cultura populației băștinașe”.

¹⁰ Cf. *infra* § „Necropolele de la Murighiol...”. Una dintre amforele descoperite de Bujor (Bujor 1958, 127, 134, fig. 3, 6/1; Bujor 1955, 573, fig. 2/4; Zeest 1960, 101, pl. 23/47°) a suscitat revendicarea denumirii „Murighiol” și în clasificările amforice (Teleagă 2008, 65-66, cu literatura).

¹¹ Cf. Măndescu 2010, 298-318. În mormântări tumulare, mormintele izolate, necropole doar semnalate (necercetate) sau presupuse din Dobrogea celei de a doua epoci a fierului (Irimia 1983, 91-140; Irimia 1991; Simion 1995; Teleagă 2008, 5-54; Măndescu 2010, 261-298) nu vor constitui obiectul contribuției de față.

¹² Preda 1994, 220.

Intrigă însă delimitarea dobrogeană strictă, cu atât mai mult cu cât C. Preda recunoscuse *unele* analogii (niciodată neprecizate) ale necropolelor amintite cu descoperiri din Muntenia și Moldova¹³. În viziunea lui C. Preda, „cultura Murighiol” este un *concept* cu o determinare geografică precisă: Dobrogea¹⁴.

Totuși, „Dobrogea” nu a existat în Antichitate¹⁵, ci este o denumire teritorială medievală perpetuată de tradiția istorică otomană și reactualizată de diplomația Marilor Puteri după 1877. C. Preda se referea, desigur, la Dobrogea „românească”, postbelică, fără Cadrilater, fapt indicat (dacă mai este nevoie de o demonstrație) de lista necropolelor: Enisala, Telița, Bugeac, Satu Nou, Canlia. Șansele ca o graniță statornicită la 1878 să coincidă cu limitele răspândirii unor ritualuri funerare protoistorice sunt puțin probabile. De unde, atunci, circumscrierea dobrogeană atât de precisă a grupeii Murighiol?

Potrivit surselor antice referitoare la realități anterioare sec. II a.Chr.¹⁶, Tracia se învecina la nord cu Istrul, deci cuprindea și acea extensie extrem-nord-estică a Peninsulei Balcanice mărginită de Bălțile, Gurile Dunării și Pont, denumită *mai recent* Dobrogea. Aici (Herodot IV, 93), Darius a fost întâmpinat de geții care „locuiau din timpuri imemorabile”¹⁷ pe aceste meleaguri. Și, pentru că geții vorbesc aceeași limbă cu

¹³ Când evocă analogii ale *descoperirii* (!) de la Murighiol, C. Preda amintește, ce e drept, și necropole de pe „malul imediat învecinat al Dunării” (Preda 2000, 161, nr. 1, s.v. (*descoperirile de la*) Murighiol). Când definește, însă, „cultura Murighiol” (Preda 2000, 161, nr. 2, s. v. (*cultura*) Murighiol, cf. *supra* nota 1), analogiile din afara Dobrogei sunt omise (pentru nuanțări – cf. *infra* nota 14).

¹⁴ Preda 1996b, 181, s.v. *geto-daci*: „În regiunea dintre Dunăre și Marea Neagră se dezvoltă (...) un aspect cultural getic cunoscut sub numele de Murighiol. El este definit de descoperirile făcute în necropolele de incinerare de la Murighiol, Enisala, Bugeac, Telița, Canlia, Satu Nou, etc. Câteva descoperiri similare au fost semnalate și pe malul stâng al Dunării la Grădiștea (jud. Călărași), Brăilița și Slobozia (jud. Brăila), ca și în așezări ca Zimnicea, Poiana, Cotnari etc, indicând existența unui fond unitar, tradițional, al culturii geto-dacice”. Prin urmare, analogiile necropolelor *dintre Dunăre și Marea Neagră* (deci, din Dobrogea!) cu descoperiri din afara acestui teritoriu, fie ele necropole, fie ele „în așezări” (!), nu ar infirma, totuși, delimitarea strict dobrogeană a „culturii ...” / „aspectului cultural Murighiol”.

¹⁵ Din motive cronologice, dar și teritoriale, Dobrogea nu trebuie confundată cu provincia romană târzie *Scythia Minor*: anumite părți din Dobrogea nu au aparținut niciodată *Scythiei Minor* și invers; cf. Vulpe 1972; Teodor 2010.

¹⁶ Herodot IV, 99; Thucydides, *Hist.* II, 97, 1; Scylax, *Per.* 67; tradiția supraviețuiește la Diodor XII, 50, 1-2 și Plinius, *Nat. Hist.* IV, 42-44. Denumiri ca *Mikrā Scythia* sau *Moesia* sunt ulterioare sec. II a.Chr.: Pippidi 1967, 17.

¹⁷ Pârvan 1926, 130.

dacii (Strabo VII, 3, 13), ei formează „unul și același lucru”¹⁸, „designând aceeași populație”¹⁹ a cărei „vatră permanentă (...) a fost și a rămas până la urmă teritoriul ce coincide, aproximativ, cu pământul țării noastre”²⁰. Prin „pământul țării noastre” putem înțelege fie „armonie, varietate, frumusețe”²¹, fie *teritoriul statului național român modern* care, începând cu 1878 (Tratatul de la Berlin), cuprinde și Dobrogea sporită cu Silistra (Conferința de la Sankt Petersburg, 1913) și Cadrilaterul (Pacea de la București, 1913), pierdută printr-o altă Pace de la București (mai 1918), redobândită prin Pacea de la Neuilly-sur-Seine (1919), iarăși înjumătățită prin Tratatul de la Craiova (1940) reconfirmat prin Pacea de la Paris (1947). Cu care dintre alcătuirile României moderne ar trebui să identificăm „aproximativ” vatra getică? Istoria este oscilantă, miturile istoriografice nu.

Față de celelalte provincii istorice din alcătuirea României moderne, Dobrogea ar fi „o patrie getică” prin excelență. Dacă aici au fost localizați pentru întâia dată geții, tot aici trebuie căutată și origina culturii lor²². Noțiunile „getic” și „dobrogean” devin compatibile sub pana istoricilor, la fel cum „vatra permanentă” geto-dacică se confundă cu România²³. (În granițele ei interbelice? Din perioada 1940-1944? Din era postbelică? Alte dileme!).

Descoperite în Dobrogea, necropolele de tip „Murighiol” ar fi inevitabil getice: ele s-ar deosebi de alte necropole similare și sincrone din Bulgaria sau Muntenia, tocmai pentru că sunt dobrogene, deci ... „autentic getice”! După cum au arătat mai

¹⁸ Pârvan 1926, 99.

¹⁹ Daicoviciu 1960, 257; Vulpe 1960, 219: „Între prima și a doua epocă a fierului din Dacia (...) tranziția s-a făcut treptat (...) prin progresele uneia și aceleiași populații”; Giurescu 1981, 28: „dacii sau geții (geto dacii) constituiau un singur popor”; Moscalu 1983, 199: „geții, dacii și tracii formează același popor”.

²⁰ Daicoviciu 1960, 262-263; Bujor 1956, 243: „harta răspândirii acestor urme materiale (ceramica epocii fierului – n.n.) cuprinde, cu oarecare aproximație, suprafața țării noastre”; Babeș 1979, 343: „Din punct de vedere istoric, aria centrală a culturii geto-dace poate fi identificată cu vatra permanentă a triburilor geto-dace (...). În chip semnificativ, acest teritoriu, în care s-au născut și și-au trăit istoria geto-dacii, coincide cu spațiul de formare a poporului român, cu spațiul locuit astăzi de români”.

²¹ Giurescu 1981, 7 (în motto).

²² Vulpe 1960, 223: „regiunea din țara noastră în care s-au ivit cele dintâi elemente ale culturii geto-dace este Dobrogea”; cf. Pârvan 1926, 54 *sqq*; Berciu 1967, 276.

²³ Pârvan 1926, 58: „Geții, ca și urmașii lor, Români, nu se îmbată cu izbânzile avute, ci sunt mai bucuroși să cadă la înțelegere cu dușmanul”. (Făcea oare Pârvan o aluzie și la decembrie 1918 și la mai 1918? Cf. Boia 2009, 271-274. Cititorul neatent la subtilități va reține doar simetria români-geți). Cf. Pippidi, Berciu 1965, 14: istoria Dobrogei „nu contrazice (...) marea unitate balcano-dunăreano-carpatică în care se integra organic”.

recent alți autori²⁴, combinația dintre incinerare, ceramică cenușie la roată și importuri grecești este specifică multor necropole, nu numai din Dobrogea, ci și din nord-estul Bulgariei (Dobrina, Krăgulevo, Profesor Isirkovo, Ravna ș.a.) și din sudul Munteniei (Stelnica, Slobozia, Zimnicea ș.a.). În fața mitologiei istorice, arheologia a avut și are un rol consultativ. De fapt, necropolele „de tip Murighiol”, la care se referă C. Preda, sunt acele necropole din sec. IV-III a.Chr., aflate la sud de Dunăre, deci în *Tracia* (să nu ne dezicem de Herodot!), diferite de necropolele orașelor grecești²⁵, pe care au avut prilejul să le cerceteze și să le valorifice publicistic de-a lungul timpului reprezentanți ai școlii arheologice românești. Să vedem cum?

Necropolele de la Murighiol în context istoriografic

Cercetarea sistematică a unor vestigii din cea de a doua epocă a fierului (pe scurt: fier-II) la Dunărea Inferioară a fost inspirată de V. Pârvan în prima decadă interbelică. Din motive care izvorăsc din viziunea lui V. Pârvan, săpăturile interbelice au vizat așezările, nu și necropolele. Așezările erau percepute ca expresie a continuității elementului autohton: „... satele din La Tène păstrează ... străvechile tradiții de așezare încă din neolitic”²⁶. În schimb, în condițiile în care nicio amenajare funerară fier-II din sudul României nu fusese încă documentată și publicată sistematic, mormintele erau considerate inexpresive: „inventarul lor e extrem de sărac. Doar urna și două trei podoabe”²⁷. Conștient sau nu, V. Pârvan arunca o umbră asupra cercetării funerare protoistoric.

După 1945, cadrul ideologic și instituțional s-au schimbat. Arheologia românească a primelor decade postbelice s-a bucurat de finanțarea cea mai generoasă din toate timpurile: colectivele de șantier erau mari, campaniile puteau fi continuate luni de zile. Ideologia materialist-dialectică și istorică a Partidului agreea și favoriza preocuparea pentru „dovezile materiale” ale trecutului. În vremea nouă începută, în sudul României, cercetarea vestigiilor epocii fier-II a fost reinițiată de către Ion Nestor prin săpăturile sale de la Zimnicea. De această dată, s-a săpat în

²⁴ De exemplu Boroffka, Trohani 2003, 141.

²⁵ Diferența nu este doar „etnică”, ci legată de *ritualul funerar*: incinerarea cu ardere pe loc (*bustum*) este specifică înmormântărilor din preajma orașelor pontice; incinerarea cu ardere la un *ustrinum* (dezafectat după incinerare), urmată de depunerea resturilor umane în urnă (mai rar în groapă sau cistă) este specifică necropolelor din regiunile interioare (Irimia 1984; Simion 1998, 170; Lungu 2007). Tot în teritoriile orașelor grecești, inhumarea continuă să fie practică frecvent, în vreme ce comunitățile lumii barbare practicau preferențial incinerarea (Irimia 1980b, 72; Irimia 1983, 74).

²⁶ Pârvan 1926, 697.

²⁷ Pârvan 1926, 697.

așezare, dar s-a săpat și prin „Câmpul morților”. Dezideratul declarat era acela „de a adânci inițierea tehnică a colectivului (...) imprimându-se totodată întregii campanii de lucru un ritm harnic, dar calm, fără goană după materiale și după descoperiri senzaționale...”²⁸. În literatura românească de profil, rapoartele lui I. Nestor²⁹ conțin cele dintâi referiri la descoperirea *prin săpături sistematice* a unor amenajări funerare din sec. IV-III a.Chr. Un debut, totuși, timid, deoarece descoperirile funerare din 1948-1949 nu erau prea numeroase, iar contribuțiile lui I. Nestor aveau un caracter ultra-preliminar. Rapoartele sale erau lipsite de datele tehnice și de ilustrarea oricăror materiale: semnalau un început, nu ofereau un model. Motivele pentru care I. Nestor a abandonat în 1950 cercetările de la Zimnicea rămân nedescifrate.

În aceste condiții, importanța vestigiilor funerare de la Zimnicea avea să fie lesne concurată prin publicarea unor noi descoperiri. Prin promptitudinea cu care E. Bujor introducea în circuitul științific rezultatele primelor sale săpături de la Murighiol (1954), cercetării i se dezvăluiau cele dintâi date consistente despre practicile funerare ale unei comunități din preajma Gurilor Dunării la începutul epocii fier-II³⁰. Față de rapoartele lui Nestor (descrieri sumare, schiță generală a săpăturilor, nici un obiect ilustrat), primul raport al lui E. Bujor pare mai elocvent: descrierile sunt succinte, planul săpăturilor lipsește, dar numeroase materiale au fost ilustrate. Rapoartele lui I. Nestor și E. Bujor (ș.a.) se înscriu în acea categorie a valorificărilor „preliminare” pe care autorii lor nu le-au mai completat niciodată după finalizarea săpăturilor. Totuși, I. Nestor a știut să o coopteze la Zimnicea, printre alții, pe A. Alexandrescu, iar la Murighiol, E. Bujor a fost secondat de G. Simion³¹. Ecolul ambelor colaborări avea să se resimtă în cercetarea de mai târziu.

Anterior lui E. Bujor, în 1949, doar Bucur Mitrea semnalase existența unui „cimitir geto-dacic” la Satu Nou³². Materialele colecționate de localnici la școala din sat erau variate, dar cercetările sistematice de teren aveau să înceapă abia în 1958. Concomitent cu săpăturile de la Murighiol, D. Berciu și S. Morintz verificau la Cernavodă (în 1955) locul descoperirii fortuite (1954) a patru morminte de incinerare în urnă protejate cu plăci de piatră³³. Potențial, putea fi vorba tot de o necropolă „getică”. Puținele obiecte metalice și, mai ales, absența ceramicii lucrate la roată sugerau anterioritatea acestor morminte față de cele de la Zimnicea sau Murighiol

²⁸ Nestor 1949, 116.

²⁹ Nestor 1949; Nestor 1950.

³⁰ Bujor 1955.

³¹ Bujor 1959a, 373, nota 1; Bujor 1959b, 325, nota 1.

³² Mitrea 1949, 146; Mitrea 1960, 409.

³³ Berciu 1957.

(deci, o datare la finele epocii fier-I). Fatalitatea a fost însă aceea că D. Berciu și S. Morintz nu au mai descoperit ulterior nimic similar. Și astfel, șansa valorificării științifice a primei necropole „getice” din istoriografia românească de profil îi surâdea lui E. Bujor.

Parametrii și avaturile valorificării necropolelor de la Murighiol

În urma unor periegeze, urmate de săpături denumite „de salvare” (1954-1958), E. Bujor a identificat la Murighiol mai multe morminte de incinerare în două situri distincte: pe versantul de N al dealului *Cu cetate* (necropola I) și în intravilanul satului (necropola II). Cercetările din fiecare an au fost urmate de rapoarte (tab. 1)³⁴. Caracterul de pionierat al cercetării lui E. Bujor impune acordarea unei atenții particulare atât metodologiei aplicate pe teren, cât și modului de valorificare a informației dobândite. Demersul lui avea potențialul unei primordiale exemplarități.

Pe dealul „Cu cetate” (necropola I) cercetările s-au dispersat în puncte diferite (între 30-200 m distanță între ele), denumite de E. Bujor „suprafețe” (A-H), dar corespunzătoare de fapt proprietăților (parceleur) pe care s-au putut demara investigații. În medie, în fiecare „suprafață” au fost săpate 1-3 secțiuni; numai în suprafața „E”, au fost deschise 16 șanțuri (cu orientări variate, nu întotdeauna precizate, cu lungimi de 20-50 m și o lățime constantă de 2 m, subîmpărțire în carouri, cu spații intermediare incerte etc.). În aceste secțiuni au fost identificate 36 de morminte (tab. 1).

Primele rapoarte ale lui E. Bujor abundă în indicații ale distanțelor și unghiurilor dintre colțurile suprafețelor și punctele trigonometrice din teren. Aceste date, obținute prin folosirea ruletei și, cu unele deficiențe, a busolei, conferă săpăturii o aparență inginerască, dar nu permit reconstituirea nici măcar aproximativă a unui plan³⁵. Dacă amplasarea în teren a „suprafețelor” și a „secțiunilor” este problematică, poziția mormintelor în ariile investigate este o cauză pierdută. Din descrieri se poate desluși, totuși, că necropola I nu era compactă, ci alcătuită din mici grupe de morminte (pâlcuri), intercalate de „suprafețe” lipsite de morminte (G între A și B) sau de arii necercetate (Tab. 1). Difuziunea micilor grupe de morminte este singura caracteristică planimetrică pe care o putem deduce din rapoarte.

³⁴ Bujor 1955; Bujor 1957; Bujor 1959a; Bujor 1959b; Bujor 1961.

³⁵ Bujor 1955, 572, fig. 1 și Bujor 1957, 249, fig. 1 sunt hărți cu localizarea siturilor cercetate. Peisajul funerar getic de pe teritoriul comunei Murighiol avea să fie completat de Simion 1995 (cf. Simion 2003, 337-358).

O periegeză prin istoricul cercetării protoistorice dobrojene: necropolele „de tip Murighiol” 77

	„Suprafața” și localizarea	arii cercetate	morm.	literatură
Necropola I	A: „capul viei lui Stepan Nicolaev”, 800 m ESE de sat	s. I-II (300 mp)	1-9	Bujor 1955.
	B: „locul lui Tihon Carpo”, la V de supr. A	s. I-III (300 mp)	10-15	Bujor 1957, 247-248.
	C: „capul viei lui Fanase”, la SV de supr. A	s. I (20 mp)	-	Bujor 1959a, 374.
	D: „locul lui Iosif Sizanof”, în colțul de NV al supr. A	s. I-III (48 mp)	16-21	Bujor 1959a, 373-374.
	E: „locul mamei lui Tihon Carpo”, a V de supr. B	s. V-XXIV (? mp)	22-33 34-36	Bujor 1959a, 374-375, Bujor 1961, 298.
	F: „locul fratelui lui Tihon Carpo”, la V de supr. D	s. I-III (? mp)	-	Bujor 1959a, 375.
	G: „locul lui Ibadla”, între supr. A și B	s. I-III (? mp)	-	Bujor 1959a, 375.
	H: „locul lui Iarmoșa”, la E de supr. A	s. I-III (? mp)	-	Bujor 1959a, 375.
Necropola II	α: „terenul lui Grigore Condrat”	25 pm	1-4	Bujor 1959a, 375.
	β: „terenul cimitirului creștin” și lângă gardul acestuia	? mp	5-8	Bujor 1959a, 375-376.
	γ: „terenul Mariei Caravia”/ „la moară”	660 mp	9-13 14-22 23-24	Bujor 1959a, 376. Bujor 1959b, 325-327. Bujor 1961, 297.

Tabel 1. Murighiol. Suprafețele cercetate cu mormintele necropolelor I și II / Table 1. Murighiol. Investigated areas with tombs of necropolises I and II.

În intravilan, E. Bujor a sondat printre case, garduri, drum și cimitir, toate moderne, și a mai descoperit 24 de morminte cu care a alcătuit „necropola II” (Tab. 1). Nici aceste mormintele nu formau o singură concentrare, ci aparțineau unor mici grupe distanțate. Condițiile specifice din ambele situri nu au permis salvarea și dezvelirea integrală a ansamblurilor funerare.

Mormintele celor două necropole nu au fost prezentate sub forma unui catalog structurat tehnic, ci ca o proză deloc standardizată sau sistematizată. Dacă descrierile sunt mai elaborate în 1955, ulterior, s-ar părea că E. Bujor și-a transcris în rapoarte, fără nici o revizuire, însemnările brute din jurnale. Descrierile din cel de al treilea raport („Materiale...” 5) reflectă abandonarea oricărei preocupări de construirea frazelor și un regres evident al stilului de redactare inițial. Cititorul parcurge simple enumerări de substantive și adjective, fără niciun predicat. Media numărului de cuvinte folosite pentru descrierea mormintelor descrește vertiginos în primele trei rapoarte, de la 123 la numai 40, pentru a reveni apoi, în ultimele două rapoarte, la 96 și respectiv 68 cuvinte (tab. 2). Descrierile cele mai sumare corespund tocmai raportului în care au fost menționate cele mai multe morminte³⁶. Mormântul 25 din necropola I deține recordul laconismului: 17 cuvinte („spre nord, e un alt mormânt (M 25), cu o oală dacică cu brâu alveolat, fără pietre”)³⁷. Puține amenajări funerare au fost

³⁶ Bujor 1959a.

³⁷ Bujor 1959a, 374.

reproduse prin fotografii (doar trei cadre³⁸), iar releveele desenate, fie nu au fost realizate pe teren, fie n-au fost reproduse în publicații.

Campania		1954	1955	1956	1957	1958
Rapoarte	Periodic, tom, an	SCIV 7 3-4 1955	MCA 3 1957	MCA 5 1959a	MCA 6 1959b	MCA 7 1961
	Nr. pagini /tom	604	312	794	938	685
	Nr. pagini raport Bujor	10	8	6	6	3
	Pondere contribuțiilor Bujor/tom	1,66%	2,56%	1,01%	0,64%	0,43%
Descriere morminte	Nr. morminte descoperite/descrise	11	6	31	9	5
	Media cuvintelor/descriere mormânt	123	65	40	96	68
Descriere piese	Piese descoperite în morminte	32	9	86	17	8
	Indicarea dimensiunilor pieselor	21	5	8	0	0
	Pondere pieselor cu dimensiuni indicate	65,62%	55,55%	9,30%	0%	0%
Ilustrații	Nr. inventare ilustrate complet	3	1	0	1	1
	Nr. inventare ilustrate parțial	5	1	5	1	1
	Nr. inventare fără nici o piesă ilustrată	3	4	26	7	3
	Nr. piese ilustrate	21	5	8	2	2
	Mod de ilustrare	desene	desene	desene	fotografii	fotografii
	Pondere pieselor ilustrate	65,62%	55,55%	9,30%	11,76%	25%

Tabel 2. Murighiol. Modul de publicare a săpăturilor / Table 2. Murighiol. Publishing of the archaeological excavations.

Dacă în raportul din 1955 („Studii...” 7), unora dintre piese li se indică explicit dimensiunile, în următoarele două rapoarte („Materiale...” 3 și 5) singurele date despre dimensiuni le regăsim în reproducerile obiectelor: meritul desenatorilor! În ultimele două rapoarte („Materiale...” 6 și 7), pentru ilustrare s-a recurs la fotografii, iar acestea sunt lipsite de scară. De la un raport la altul, procentul pieselor ilustrate descreește progresiv. Ilustrarea a circa 2/3 sau 1/2 din totalul de obiecte descoperite într-o campanie poate fi considerată rezonabilă (în „Studii...” 7 și „Materiale...” 3), dar procente ca 9%, 11,76%, sau 25% („Materiale...” 5, 6 și 7) sunt dezamăgitoare (tab. 2). Din inventarele celor 18 morminte din necropola I, descoperite în 1956, E. Bujor ilustrează o singură (!) strachină, alături de alte 7 recipiente din cele 13 morminte din necropola II identificate în același an³⁹. Practic, din totalul obiectelor menționate în inventare, în cele cinci rapoarte a fost ilustrat doar un sfert (38 din

³⁸ (1) Bujor 1956, 245, fig. 1; (2) Bujor 1958, 127, fig. 1; (3) Bujor 1958, 129, fig. 2 = Bujor 1961, 325, fig. 1.

³⁹ Bujor 1959, pl. I/1-3 și 5-8.

152: 25%). Dintr-un total de 57 de inventare (5 morminte nu au inventar), numai 6 au fost complet ilustrate (11% !), 13 au fost parțial ilustrate (23%), dar în 37 de cazuri (66%) nu s-a ilustrat nimic. „Preliminar” a însemnat „parțial” și, totodată, definitiv. E. Bujor nu avea să mai resistemmatizeze sau să completeze niciodată informațiile publicate în rapoarte⁴⁰. Valoarea euristică a articolelor „de sinteză” le este inferioară⁴¹. Concluziile erau grabnic enunțate, prin derogarea de la argument. Viziunea generală prelua stringenței unui *aparatus științific* încheșat. Se sărea sistematic peste etape.

Succesiunea rapoartelor reflectă un declin calitativ *progresiv*, atât în privința cuvântului scris, cât și a ilustrațiilor (Tabel 2). Faptul este cu atât mai straniu cu cât intervalul săpătură-publicare (timpul potențial avut la dispoziție pentru pregătirea rapoartelor) crescuse de la 1 la 2-3 ani. Caracterul tot mai sumar al contribuțiilor lui E. Bujor a fost determinat, probabil, de restrângerea treptată a spațiului editorial alocat. Ponderea rapoartelor lui E. Bujor în „Materiale ...” scade însă constant, de la 2,56% (1957) la 0,43% (1961), deși numărul de pagini alocate aceluiași tomuri atinge valori maxime (tab. 2). Totodată, contribuțiile personalităților prezente în caseta editorială – nu îi vom numi – beneficiau de spații mai generoase. Prin urmare, involuția calității rapoartelor nu poate fi explicată doar printr-o pretinsă blazare profesională a autorului.

Foarte probabil, E. Bujor nu a fost defavorizat în mod intenționat, ci conjunctural, prin politica editorială. „Sistemul” instituționalizat de cercetare din acea vreme ajunsese într-un impas evident, determinat de distribuția disproporționată a fondurilor: preferențial pentru cercetarea de teren, prea puțin pentru un spațiu editorial neadecvat volumului mare de săpături. În portofoliul de la „Materiale ...” nu mai era loc în mod echitabil pentru toți și, probabil, se impuneau constrângeri. Însuși E. Bujor semnala o diferențiere programatică (stabilită în Sesiunea Secției V a Academiei RPR) între șantierelor mari, probabil favorizate (sunt numite explicit Grădiștea de Munte și Popești) și șantierelor de proporții mai reduse, probabil defavorizate, cum era și cel la Murighiol⁴². Deficiențele sistemului nu erau doar financiare și organizatorice, ci și metodologice și conceptuale. Menirea științifică

⁴⁰ Jumătate de veac după încheierea săpăturilor, Teleagă 2008, 33-34, nr. 133 A-B, pl. 76/1-7, 172/1-9 avea să descrie și să illustreze 11 importuri grecești de la Murighiol.

⁴¹ Statisticile din tab. 2 se întemeiază exclusiv pe informațiile din rapoartele lui Bujor, nu și din articolele sale „de sinteză”. Pe lângă fotografiile câtorva piese reproduse anterior prin desen, Bujor 1956, 249, fig. 8 mai ilustrează o singură (!) strachină inedită. În reproducerea din contribuția rusească (Bujor 1958, fig. 4-8) putem recunoaște unele forme inedite, dar apartenența lor la morminte, gropi, strat, sau descoperiri fortuite nu a fost precizată. Ambele contribuții „de sinteză” au fost publicate înaintea apariției ultimului raport.

⁴² Bujor 1956, 243.

firească a corifeilor cercetării arheologice din acea vreme ar fi fost să îl determine pe E. Bujor să-și păstreze măcar standardul calitativ de care dăduse dovadă în primul său raport. Câteva recomandări și îndrumări metodologice inspirate ar fi putut conduce la o publicare succintă, dar completă, pe deplin satisfăcătoare a vestigiilor de la Murighiol. Cruda realitate a fost însă alta: un concurs de factori au condamnat la o mediocră „preliminaritate” valorificarea celor dintâi necropole de la începutul epocii fier-II cercetate în sudul României. Un monument cu vădit potențial de exemplaritate pentru cercetările de mai târziu a fost marginalizat, iar autorul săpăturilor de la Murighiol a consimțit docil la această fatalitate.

Dincolo de futelele racile de breaslă, responsabilitatea publicării sistematice și exhaustive a unor monumente arheologice ca cele de la Murighiol a fost și rămâne individuală. Posibilitatea definitivării satisfăcătoare a unei astfel de inițiative, în condițiile deceniului 8 al secolului trecut, a fost demonstrată prin publicarea necropolei de la Zimnicea de către Alexandrina Alexandrescu⁴³. În anul care a urmat acestui eveniment editorial, autoarea era pensionată⁴⁴.

Necropole de tip Murighiol după săpăturile de la Murighiol

Anii 1960-1970 au fost marcați de o serie de transformări în orientarea politică și ideologică a conducerii de stat din România. Transformări au avut loc și pe tărâm administrativ: sistemul regiunilor (autonome sau nu) a fost desființat și s-a revenit la cel al județelor. Schimbările s-au făcut simțite și în organizarea instituțiilor cu abilități arheologice. De fapt, a avut loc o *recentralizare* prin *descentralizare*. La București se înființa, în 1970, M(uzeul de) I(storie a) R(epublicii) S(ocialiste) R(omânia) (astăzi Muzeul Național de Istorie a României) în subordinea Consiliului Culturii și Educației Socialiste, în detrimentul patrimoniilor multor instituții de tradiție, unele din capitală, multe din provincie. Totodată, statul organiza o rețea uniformă de muzee județene menite propagandei în mase a culturii și ideologiei oficiale. În schema de posturi a noilor instituții erau captați reprezentanții unei noi *intelligentia*, filtrați sau formați de regimul postbelic. Noul cadru deschidea oportunitățile desfășurării unor febrile activități locale (județene) sau centrale (MIRSR). Se deschideau săpături sistematice și se lansau periodice noi, semnalarea și verificarea descoperirilor fortuite din teritoriu era mai frecventă. Monopolul absolut al institutelor centrale ale Academiei (*de Științe Social-Politice*) asupra săpăturilor arheologice din teritoriu era abolit, dar reprezentanții lor își puteau continua cercetările oriunde în țară. Procesul se derula

⁴³ Alexandrescu 1980.

⁴⁴ Marinescu-Bîlcu 1997, 13.

concomitent cu retragerea din scenă, treptat dar inexorabil, a personalităților de marcă ale arheologiei românești formate în perioada interbelică.

În Dobrogea, inițiativa cercetării vestigiilor funerare „non-grecești” din sec. IV-III a.Chr. era preluată de reprezentanți ai centrelor muzeale de la Tulcea și Constanța, printre care, alături de Andrei Aricescu⁴⁵, Gavrilă Simion și Mihai Irimia s-au distins cu deosebire. De numele lor aveau să se lege cercetările de la Telița, Enisala sau Bugeac. Săpăturile de la Murighiol nu au constituit singurul exemplu al activității unor arheologi bucureșteni în Dobrogea. Pe durata a două campanii (1958-1959), B. Mitrea și C. Preda dezveleau la Satu Nou o nouă necropolă⁴⁶. Instalată în baza arheologică la Păcuiul lui Soare, Petre Diaconu recepta și semnala multe știri referitoare la descoperirile fortuite din sud-vestul Dobrogei⁴⁷. Astfel de știri aveau să-l conducă pe E. Moscalu la inițierea cercetărilor sistematice de la Canlia (1969-1974). La începutul anilor 1970, Dobrogea părea să nu mai fie o *terra deserta* a cercetării funerare protoistorice.

Cazul Satu Nou sau parțialitate prin excerptare

Câteva descoperiri fortuite (1948 și primăvara lui 1958) au prilejuit investigarea locului „Suat”, lângă Satu Nou, de către numismatul B. Mitrea. Cele două morminte salvate – unul demontat atent de un pasionat localnic, celălalt dezvelit de numismat – au fost prezentate cu lux de amănunte și ilustrate corespunzător⁴⁸. Au urmat două campanii de săpături de salvare (toamna lui 1958 și 1959) în cursul cărora, colectivul format din B. Mitrea, C. Preda și N. Angheliescu a identificat 45 de morminte⁴⁹. Noile contribuții, publicate tot în „Materiale”⁵⁰, ilustrează însă o capitulare de la standardul descriptiv propus inițial de B. Mitrea. Față de contribuția anterioară, stilul de redactare este diferit și atât de rezumativ încât se poate pune întrebarea dacă autorul real al formei editate (finale) a rapoartelor a fost într-adevăr cel dintâi semnat.

⁴⁵ Îi datorăm semnalarea și verificarea multor descoperiri fortuite de la Adamclisi, Băneasa, Beilic (Viile), Rasova: Aricescu 1961, 74, fig. 2-6; Aricescu 1965, 425; cf. Protase 1971, 15, n. 12, 16, n. 14-15, 42, n. 57.

⁴⁶ Mitrea, Preda, Angheliescu, 1961, 283-286; Mitrea, Preda, Angheliescu 1962, 369-371.

⁴⁷ Vâlceanu 1962, 141-142; Protase 1971, 25, n. 33, 27, n. 40, 36, n. 44.

⁴⁸ Mitrea 1960.

⁴⁹ O neconcordanță se ivește chiar în privința sumei mormintelor: Mitrea, Preda, Angheliescu 1962, 369 evocă 26 de morminte descoperite în primăvara și toamna 1958 și 18 morminte dezvelite în 1959 (26+18=44 !), dar în fig. 1/6 este ilustrat un castron al mormântului cu numărul „45” ! Unde este eroarea ?

⁵⁰ Mitrea, Preda, Angheliescu 1961; Mitrea, Preda, Angheliescu 1962.

În orice caz, asistăm la o stranie involuție a valențelor descriptive, similară celei din rapoartele lui E. Bujor.

Anumite mențiuni introductive ne împiedică să ne îndoim de caracterul metodic al săpăturilor, dar planul lor lipsește. Pentru prezentarea mormintelor s-a ales o formulă mai „suplă” chiar și decât cea a lui E. Bujor: în locul prozei-catalog, aflăm o suită de generalități cu pretenții sintetice. Identitatea fiecărui mormânt în parte (structura amenajării, inventar) a fost neglijată, iar ilustrația este parțială. Potrivit mențiunilor din rapoarte, majoritatea mormintelor (44 din 45) conțineau un inventar ceramic format din 1 până la 3 vase. Au fost ilustrate 13 recipiente. Dintre podoabele și ustensilele menționate (un cuțit, o brățară, o cute, o lamă de silex, mai multe fusaiole) nu s-a ilustrat nimic. Apartenența acestor piese la morminte: o taină. A fost reilustrat doar capul elicoidal de ac publicat anterior de B. Mitrea⁵¹. Dimensiunile unor vase evocate în primul raport le datorăm desenatorilor⁵². În cel de al doilea raport, ilustrația constă exclusiv din fotografii fără scară. Practic, nici un inventar funerar nu a fost descris și ilustrat complet în cele două rapoarte. Orice evaluare statistică a inventarelor unei necropole de 45 de morminte este exclusă. Putem doar aproxima că piesele ilustrate provin din *mai puțin de o treime* din inventare (circa 29%)⁵³. Lectura monumentului, în deplina lui complexitate formală, a fost astfel prejudiciată, iar posibilitățile de reconstituire a întregului sunt îndoielnice⁵⁴. Contribuțiile lui B. Mitrea, C. Preda și N. Angheliescu nu depășesc valoarea euristică a ultimelor rapoarte ale lui E. Bujor. Excerptarea documentației de șantier devenise regulă, iar reducerea la abstract a monumentului – datină.

Cazul Telița sau definirea unei părți dintr-un întreg neprecizat

Combinarea oportunităților financiare și logistice județene cu experiența unor reprezentanți ai Instituțiilor bucureștene fusese experimentată cu succes la Murighiol în 1956-1957, probabil și în 1958. După colaborarea cu E. Bujor, G. Simion a săpat împreună cu medievistul Gheorghe Cantacuzino la Telița. Săpăturile de salvare prilejuite de descoperirea fortuită a unui mormânt dublu au fost scurte (o singură

⁵¹ Mitrea 1960, 410, fig. 1/3; Mitrea, Preda, Angheliescu 1961, 287, fig. 4. Cf. Teleagă 2008, 43, nr. 168.

⁵² Mitrea, Preda, Angheliescu 1961, 285, fig. 3.

⁵³ Informații suplimentare: Irimia 1983, 131-140, nr. 16, Teleagă 2008, 43, nr. 168A.

⁵⁴ Astăzi, materialele de la „Suat” trebuie căutate în muzee diferite: 21 de piese sau loturi de piese sunt semnalate de Irimia 1983, 130-140, nr. 16 la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța; Teleagă 2008, 43 nr. 168A identifică 3 importuri la Institutul de Arheologie și 1 la MNIR-București, 4 la MINA-Constanța; alte 3 importuri sunt preluate din literatură (loc de conservare neprecizat).

campanie, în 1959), dar fructuoase, inclusiv publicistic, trei ani mai târziu, tot în „Materiale...”⁵⁵. Sub mantaua de bolovani a unui tumul, cei doi arheologi descopereau 7 morminte similare celor de la Murighiol. Structura generală a amenajării tumulare reiese convingător dintr-un plan detaliat, însoțit de secțiuni transversale. Fiecare mormânt a beneficiat de o descriere consistentă a amenajărilor (5 dintre ele fotografiate) și a inventarelor, iar materialele au fost reproduse în cea mai mare parte prin desene elaborate. Ceramica a fost ilustrată și prin fotografii. Dintr-un total de 58 de piese menționate, a fost ilustrat un procent reprezentativ de 75,86% (44 de piese)⁵⁶. Raportul în sine poate fi considerat exemplar.

Totuși, săpătura de la Telița a fost de mică întindere. Autorii cercetării recunosc că mormintele descoperite sub mantaua de pietre ar putea „să facă parte dintr-o necropolă depășind limitele movilei”⁵⁷. Oportunitățile continuării săpăturii nu s-au mai ivit. Caracterul ansamblului arheologic din *Valea Amzei* (tumul izolat sau o necropolă mai întinsă?) nu a fost determinat. Acest aspect nu umbrește însă caracterul exhaustiv al valorificării descoperirii, un merit remarcabil, de altfel, în literatura timpului⁵⁸. Raportul despre înmormântările de la Telița marca afirmarea publicistică promițătoare a directorului Muzeului (pe atunci) Raional din Tulcea. Din păcate, contribuția despre Telița avea să rămână cel din urmă *raport tehnic exhaustiv* dedicat unui vestigiu funerar „getic” din sec. IV-III a.Chr. la care G. Simion a fost (co)semnatar.

Cazul Enisala sau reducerea la abstract

La finele anilor 1960, G. Simion s-a emancipat de colaborări, urmând calea arheologului solitar. În opt campanii (1968-1972 și 1974-1976), G. Simion a identificat la Enisala „Valea Netului” „aproape 400 de morminte”, dintre care „94%” sunt de incinerare și „aproape 6%” de inhumare⁵⁹. Cu „aproape 100%” morminte (!), era cea mai mare necropolă „getică” din Dobrogea⁶⁰. Valorificarea ei publicistică s-a realizat în două etape: unui raport amplu dedicat primelor trei campanii⁶¹, i-au urmat mai multe

⁵⁵ Simion, Cantacuzino 1962.

⁵⁶ Nu au fost ilustrate resturi ale unor piese distruse – ceea ce e firesc, dar nu au fost ilustrate nici 3 dintre cele 4 amfore întregi sau fragmentare din mormântul dublu 6; cf. Telega 2008, 49, nr. 187A, pl. 103/2-5; 192/2-6. Nici corespondența dintre capace și cele două urne ale aceluiași mormânt nu a mai putut fi stabilită.

⁵⁷ Simion, Cantacuzino 1962, 379.

⁵⁸ Protase 1971, 49-52, fig. 16-17, nr. 47.

⁵⁹ Simion 1977, 50-51. Preda 1996a, 111 reține „98% ... incinerare”.

⁶⁰ Preda 1996a, 111.

⁶¹ Simion 1971.

paragrafe în câteva scurte articole „de sinteză”⁶². Totuși, acestea nu suplinesc absența unor rapoarte referitoare la campaniile 1971-1972 și 1974-1976. Perturbarea periodicității seriei „Materiale...” din anii `70 a coincis cu o relaxare a stringenței publicării de rapoarte anuale preliminare⁶³.

În prima contribuție dedicată necropolei de la Enisala, G. Simion distinge o „necropolă plană” și o „necropolă tumulară”, cu toate că cele două categorii de morminte (plane, respectiv tumulare) se intercalează și se suprapun în suprafețele cercetate⁶⁴: mantalele de pietre ale tumulilor acoperă morminte plane, alte morminte plane deranjează tumulii. Această dinamică pălește însă în fața conceptualizărilor pripite. Cu o derutantă dezinvoltură autorul întrepătrunde tipologia amenajării mormintelor cu exemplificări sumare ale unor inventare, cu precizări ale morfologiei și tehnologiei unora dintre piese, cu analogii din diferite alte descoperiri. Lipsa de sistematizare a informației este impecabilă. Punctele dialectice dintre sumedenia particularităților și structura ansamblului sunt șubrede. Aspirația sintezei vizionare prevalează prezentării relațiilor contextuale și precizării metodice a integrității inventarelor. Raportul ni se dezvăluie ca un colaj selectiv de pasaje decupate din jurnalele de teren, aplicate aleatoriu pe câteva scheme clasificatorii prestabilite. În planul general al săpăturii nu poate fi distinsă decât cu mare greutate poziția movilelor și a mormintelor „plane” *din afara acestora*⁶⁵. Numeroasele înmormântări plane suprapuse de mantalele unor tumuli mai târzii nu au fost cartate. Planul publicat în 1971 nu avea să mai fie niciodată reactualizat.

Inventarele au fost ilustrate parțial, dimensiunile pieselor au fost indicate intermitent, mai degrabă rar și neuniform. Numărul obiectelor ilustrate nu este modest (163)⁶⁶, dar aceasta este o parte dintr-un întreg imposibil de determinat⁶⁷. Au

⁶² Simion 1974, Simion 1975, Simion 1976, Simion 1977, Simion 1998. Contribuțiile sale aveau să fie completate și de analiza antropologică a celor „apoape 6%” inhumate realizată de Miu, Antoniu, Cantemir 1987.

⁶³ Între 1973 și 1979 nu mai apare nici un număr. Când reapare, periodicul „Materiale ...” se plasează sub egida muzeelor județene de la Oradea (1979) și Tulcea (1980).

⁶⁴ Simion 1971, 91: „Necropola tumulară/Este și ea amplasată în ambele zone: de est și vest ale Văii Netului, în cadrul acelorași platforme ale necropolei plane”.

⁶⁵ Simion 1971, 80-81, pl. II.

⁶⁶ Simion 1971, 75-127, fig. 7, 14-32. Dintre piesele ilustrate, 68 exemplifică ceramica locală, 20 – ceramica de import, 44 – obiecte metalice, 23 – pastă sticloasă (lipsește mărgeaua din fig. 30e, menționată în legendă), 2 – plastică lut, 6 sunt scoici.

⁶⁷ Simion 1977, 52 menționează „peste 700 de vase descoperite”, dar omite estimarea altor categorii de materiale. Lungu 1993, 163-189, nr. 1-12, 14-24, 26-27, 29-30 și Teleagă 2008, 20-22, nr. 73 au valorificat mai multe importuri de la Enisala.

fost reproduse piese din 56 de inventare distincte, ceea ce reprezintă 58,76% din totalul celor 97 de morminte descoperite în intervalul 1968-1970. Nu există însă nici o garanție că vreunul dintre acele inventare ar fi fost ilustrat exhaustiv.

În contribuțiile ulterioare, imaginea necropolei avea să fie supra-abstractizată. Orice referire concretă la individualitatea și integritatea vreunui mormânt a fost abandonată. Piesele ilustrate, numeroase și variate, nu mai pot fi raportate la contexte pentru că sunt grupate în planșe pe categorii⁶⁸, iar aparatele critice se disting prin precaritate. Caracteristicile generale ale necropolei, ca „marea majoritate a ...”, „caracterul unitar al ...” sunt trasate ferm⁶⁹. Particularul nu transpare, diversitatea rămâne nedefinită. Relevanța oricărei evaluări statistice este iluzorie. Orice abordare critică este consternantă. Într-o necropolă de „aproape 400 de morminte”, cu „peste 700 de vase descoperite”, dintre care peste 10% (?) sunt importuri⁷⁰, D. Măndescu a reușit să distingă, pe baza datelor publicate de G. Simion, numai două (!) asocieri expresive între forme ceramice grecești și produse locale⁷¹. Ca și alți autori⁷², cititorul nu poate reține decât aparențe generale și detalii separate de întreg, fără nici un control real asupra informației.

Dezideratul transparenței în publicații a întregii sume de date culese în teren, reorganizate tehnic și coerent, nu fusese nicicând propus răspicat în cercetarea protoistorică românească. Prin urmare, nici G. Simion nu era obligat să urmeze un astfel de deziderat. După susținerea unui doctorat dedicat inclusiv necropolelor „getice” de la Gurile Dunării⁷³, G. Simion avea să se implice cu o abnegație neegalată în organizarea exemplară a Muzeului Deltei Dunării, în transformarea lui în Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, în dezvelirea multor vestigii preistorice, clasice și medievale din județul Tulcea, în realizarea unei consistente opere publicistice⁷⁴. În volumul care reunește opera de preistorician a lui G. Simion, contribuția din 1971 a fost reeditată cu retușări minimale și cu o ilustrație modificată⁷⁵. În noua ediție din 2003, regăsim o singură referire la cercetările din 1971-1976: acestea ar fi continuat

⁶⁸ Simion 1976, 152-154, fig. 5-7; Simion 1977, 64-72, pl. IV-XII.

⁶⁹ Simion 1977, 51 *sqq.*

⁷⁰ Teleagă 2008, 20-22, nr. 73, pl. 26-27, 137-143 repertoriază 87 de importuri (76 desenate și 60 fotografiate).

⁷¹ Măndescu 2010, 284.

⁷² Preda 1996a; Vulpe 2001, 474; Teleagă 2008, 20-21.

⁷³ *Civilizația geto-dacilor la gurile Dunării*, conducător Acad. Emil Condurachi, București 1982 a rămas inedită.

⁷⁴ Vulpe 2000; Baumann 2010; Ailincăi 2013. Printre altele, Simion a fost și președintele Asociației de Studii de Arheologie Funerară.

⁷⁵ Simion 2003, 259-314. Legendele noilor planșe și figuri nu conțin nici o referire la contexte.

„fără ca să aducă modificări esențiale la cele relatate în paginile de față”⁷⁶. Și astfel, necropola de „aproape 400 de morminte” de la Enisala își așteaptă și astăzi valorificarea integrală.

Spre deosebire de informațiile nesistematizate din publicații, documentația inedită realizată de G. Simion la Enisala dezvăluie o acribie profesională remarcabilă și o metodă descriptivă coerentă⁷⁷. Prin urmare, principala deficiență a valorificărilor sale a fost alienarea tuturor preparativelor intermediare dintre săpătură și publicare. Infrastructura metodologică și logistică necesară unei reproduceri publicistice sistematice a faptului arheologic a fost subevaluată și neglijată la nivel conceptual și organizatoric.

Cazul Bugeac sau publicarea prin rapoarte foileton

Aparent, „cazul Bugeac” se află la antipodul „cazului Enisala”. Descoperirile funerare de la Bugeac au fost răsfățate de M. Irimia cu o succesiune covârșitoare de contribuții consistente, redactate în periodice diferite, de-a lungul multor ani (1968-1992), asemeni unui roman foileton⁷⁸. Parcurgerea acestor scrieri presupune un adevărat tur de forță pentru cititorul nevoit să reconstituie întregul din bucăți disperate⁷⁹ (tab. 3).

La Bugeac, M. Irimia a descoperit trei „necropole”. Necropolele „I” („Ceair”/„Grădina de legume”) și „III” („Canară”) sunt de fapt mici grupuri de 4, respectiv 3 morminte, în jurul cărora nu s-au mai putut efectua verificări⁸⁰. Pâlcuri izolate? Părți ale unor necropole mai mari încă nedezvelite? Ca și la Telița, nu vom afla, poate, niciodată. În schimb, necropola „II” („Secția Piscicolă”/„Ghețarie”) a furnizat 124 (?) de morminte. Vom vedea că stabilirea sumei lor exacte a depins de opțiunile interpretative ale arheologului și de oportunitățile de valorificare a săpăturilor.

Rapoartele primelor două campanii (1968-1969), publicate în „Pontice”⁸¹, oglindesc, pentru început, emanciparea de preliminaritatea îndătinată la „Materiale...”. Amenajările funerare și nu foarte modestele lor inventare (19 morminte, circa 53 obiecte) au fost catalogate minuțios și tehnic (abundă indicațiile

⁷⁶ Simion 2003, 260, n. 12.

⁷⁷ Informații Sorin Ailincăi și observații personale în Arhiva ICEM Tulcea.

⁷⁸ Irimia 1968; Irimia 1969; Irimia 1979a; Irimia 1979b; Irimia 1980a; Irimia 1980b; Irimia 1981a; Irimia 1981b; Irimia 1983, 79-80; Irimia 1985; Irimia 1986a; Irimia 1986b; Irimia 1992.

⁷⁹ Până și acribicul Preda 1994, 220-221 pierde din vedere contribuțiile ulterioare anului 1979.

⁸⁰ Irimia 1968, 194-196, respectiv Irimia 1985, 75-79. Cele două contribuții ating standarde documentare satisfăcătoare.

⁸¹ Irimia 1968; Irimia 1969.

dimensiunilor) și au fost ilustrate cvasi-exhaustiv prin fotografii⁸². Desenele ar fi fost mai explicite, dar au fost probabil sacrificate în favoarea unei publicări prompte: fiecare raport apărea în anul săpăturii. După cinci ani, C. S. Nicolăescu-Plopșor oferea determinările antropologice ale unor resturi umane de la Bugeac⁸³. Astfel, începuturile cercetărilor lui M. Irimia păreau să întrecă orice așteptări.

Campanii:	1968	1969 ↗	1972	1977	1978	1979	1981	←	1982		
Rapoarte:	Irimia 1968	Irimia 1969	Irimia 1979a				Irimia 1980a	Irimia 1986a		Irimia 1992	
Alte contribuții:						Irimia 1981a			Irimia 1986b		
Periodic:	Pontice 1	Pontice 2	Pontica 12			T.-D. 5	MCA 14	MCA 16	Inv.Ar. 13	MCA 17	
Morminte: (prima mențiune)	1-14	15-19	20-31a, 31b-32	33-41	42-69	←	70-80	81-104	←	105-115	
Morminte: (completări selective ulterioare)						60-61			7 15 33 49 58 61 65 81 84 94 97		
Nr. morminte descrise:	14	5	0	14	9	28	(2)	11	24	(18)	10
Nr. planuri mormânt:	0	0	5	0	9	21	(2)	11	24	(4)+14	9
Nr. profile mormânt:	0	0	0	0	0	0	0	0	14	(2)	7
Nr. piese menționate:	37	16?		46	40	138?	(19)	43	93	(118)	61
Nr. piese cu dimensiuni:	37	14		0	0	0	19	0	18	0	4
Nr. piese desenate:	0	0		0	0	0	19	0	18	(48)+70	4
Nr. fotografiate:	37	14		0	0	0	0	0	5	0	4
Pondere piese ilustrate:	100%	87,5%		0%	0%		13,78%	0%	19,35%	-	6,55%

Tabel 3. Bugeac, necropola „II”. Modul de publicare a rezultatelor săpăturilor. Numerele între paranteze reprezintă repetiții ale unor mențiuni sau ilustrații anterioare / Table 3. Bugeac, necropolis "II". Publishing of the archaeological excavations' results. Numbers between parentheses represent repetitions of previous notes or illustrations.

⁸² Irimia 1969, 28 omite numărul și reproducerile mărgelilor din sticlă și din plumb din mormântul 16. Planurile de detaliu ale mormintelor 15-19 trebuie căutate într-o contribuție ulterioară (Irimia 1979a, fig. 5).

⁸³ O parte din materialul osteologic s-a pierdut (Nicolăescu-Plopșor 1974, 31, n. 4). În laboratorul antropologului au mai ajuns resturile umane din 16 morminte (69,56% din mormintele descoperite până atunci, dar 12,90% din totalul final).

Evoluțiile ulterioare aveau să acuze o serie de anomalii metodologice determinate, probabil, de graba publicării unei cantități sporite de informații insuficient prelucrate. În 1972, 1977, dar mai ales în 1978 fuseseră dezvelite multe amenajări funerare cu un grad sporit de complexitate⁸⁴. Urne imediat învecinate au fost numerotate uneori ca morminte distincte, altele au fost percepute ca „morminte colective” cu 2, 3 sau chiar 5 urne la un loc⁸⁵. Inițial, autorul nu s-a putut decide în privința sumei (69, 70 sau 71?)⁸⁶, deoarece nu tranșase încă dilema „ce este *un* mormânt?”: o groapă cu mai multe urne sau fiecare dintre acestea în parte? După un an⁸⁷, răspunsul definitiv nu este eronat (69), dar tardiv, iar sistemul denominativ a rămas neuniform.

Dificultățile inerente lecturii contextelor arheologice⁸⁸ transpar într-o proză frământată de reveniri și intercalări. Foarte probabil, M. Irimia nu a mai șlefuit formal și conceptual însemnările din teren în vederea publicării, ci le-a transcris ca atare. Totuși, spre deosebire de E. Bujor sau G. Simion, M. Irimia și-a structurat rapoartele ca veritabile cataloage și a descris consistent fiecare amenajare funerară în parte. Clasificările și analogiile au fost discutate separat. Prezentarea obiectelor este cea care suferă de preliminaritate.

Mormintele descoperite în anii 1977-1978 conțineau un număr neașteptat de mare de piese⁸⁹. Prelucrarea lor grafică a fost amânată „deoarece materialul apărut este în curs de restaurare și prelucrare”⁹⁰. În mare parte, materialul respectiv așa a și rămas. Dimensiunile pieselor nu au fost nici ele precizate, un aspect legat probabil de soarta ilustrației. În absența reproducerilor, taxonomia neuniformă și ambiguă nu poate fi verificată. Știri suplimentare despre unele inventare, trebuie căutate prin

⁸⁴ Planurile de detaliu ale amenajărilor funerare (Irimia 1979a, 64-65, fig. 5-8) constituiau o binevenită noutate. Profile ale mormintelor aveau să fie reproduse mai târziu (Irimia 1986a, fig. 2; Irimia 1992, fig. 3).

⁸⁵ Irimia 1979a, 59 percepe urnele 31a și 31b ca morminte distincte, dar în situații similare – mormintele „colective” 20, 28, 30, 41, 52, 61-65, 67 (Irimia 1979a, 56-70), 102 (Irimia 1986a, 82), 107, 109 și 114 (Irimia 1992, 164-169), autorul renunță la minuscule și numerotează urnele (1, 2...). Ar fi fost preferabilă numerotarea tuturor pieselor dintr-un complex.

⁸⁶ Irimia 1979a, 55; Irimia 1979b, 109 și 110. Patru ani mai târziu (Irimia 1983, 79, n. 85) dilema persistă.

⁸⁷ Irimia 1980a, 219.

⁸⁸ Frecvent, contururile gropilor funerare nu au putut fi distinse: Irimia 1979a, 68.

⁸⁹ Parcurgerea raportului Irimia 1979a, 56-72 m-a condus la determinarea unui total de 224 de obiecte, la care ar trebui adăugat numărul neprecizat al greutateților de plasă de pescuit din mormântul 64 (Irimia 1979a, 69).

⁹⁰ Irimia 1979a, 55.

publicații ulterioare⁹¹, iar cititorul este obligat la o muncă de detectiv (tab. 3). În cea mai mare parte, inventarele prezentate în 1979 nu pot fi comparate adecvat celor publicate anterior sau mai târziu.

Contribuția lui M. Irimia din „Pontica” (12) nu a fost un accident. Abătute la „Materiale...” (14, 16, 17), următoarele rapoarte ale lui M. Irimia continuau să reclame același caracter incomplet⁹² (tab. 3). Motivul invocat era din nou logistic: majoritatea materialelor erau lipsite de indicarea dimensiunilor și de ilustrații pentru că se aflau încă „în curs de restaurare și prelucrare”⁹³. Planul general publicat în 1979⁹⁴ nu a mai fost niciodată reactualizat, iar rapoartele ulterioare nu permit localizarea nici măcar aproximativă a noilor morminte. Și, ca un corolar, ultimele două campanii (1983-1984, mormintele 115-124) aveau să rămână inedite⁹⁵.

Imaginea necropolei „II” de la Bugeac, și așa tarată prin diseminarea datelor în periodice și tomuri diferite, a fost eclipsată de discrepanțele calitative dintre contribuții. Privit retrospectiv, „cazul Bugeac” ilustrează o strădanie îndelungată, dar neuniformă, concretizată într-un ansamblu dezarticulat și incomplet. În contribuțiile redactate de-a lungul a 24 de ani, M. Irimia reușise să illustreze 210 dintre cele 474 de piese menționate explicit (44,30%). La sfârșitul secolului 20, valorificarea exhaustivă a unei necropole „de tip Murighiol” părea un vis irealizabil.

Cazul Canlia – șansa succesiunii Emil Moscalu

„Canlia” este cazul extrem. Pe de o parte, autorul săpăturii a eludat, printr-o alternare intempestivă a preocupărilor, orice etapă intermediară între cercetarea de teren și o sinteză monografică dedicată supraregionalei „ceramici traco-getice” ... „de tip Canlia”. Șase campanii de cercetare (1969-1974) au fost concentrate, după 9 ani de inedit, într-o simplă mențiune la fel de scurtă ca cele mai sumare descrieri de mormânt ale lui E. Bujor⁹⁶. O analiză antropologică parțială (35 de morminte

⁹¹ Irimia 1979b, 111-112; Irimia 1981a, 41-42, fig. 1-3; Irimia 1986b (dimensiunile pieselor trebuie deduse din desene).

⁹² Irimia 1980a, 219-223 (nici un obiect măsurat sau ilustrat); Irimia 1986a, 74-82 (au fost măsurate și ilustrate doar piesele primelor cinci dintre cele 24 de morminte prezentate); Irimia 1992, 161-169 (doar patru piese măsurate și ilustrate).

⁹³ Irimia 1986a, 83.

⁹⁴ Irimia 1979a, fig. 1.

⁹⁵ Mențiune Teleagă 2008, 10, nr. 31B care mai recuperează o singură piesă inedită (pl. 2/3).

⁹⁶ Moscalu 1983, 187: „... am săpat o necropolă de 78 de morminte de incinerare, în care se aflau 142 de vase lucrate cu mâna și cu roata...”. Alte mențiuni ale necropolei: Harhoiu 1972, 565, n. 1; Preda, Moscalu 1994.

determinate – 43,20% din necropolă) fusese publicată separat⁹⁷, înaintea valorificării de către E. Moscalu a unor oale din propria săpătură. Mai precis, E. Moscalu a ilustrat 35 dintre cele 142 de recipiente ale necropolei⁹⁸, ceea ce reprezintă un procent de valorificare (doar a ceramicii!) de 24,64%. E. Moscalu (1942-1993) a fost un harnic și entuziast arheolog de teren. Soarta l-a răsplătit cu descoperiri neobișnuit de spectaculoase (Meri, Peretu)⁹⁹, dar l-a împiedicat să definitiveze prelucrarea necropolei de la Canlia.

Pe de altă parte, la zece ani după regretabila dispariție a lui E. Moscalu, „cazul Canlia” devenea singurul exemplu de publicare sistematică, unitară și exhaustivă a unei necropole din Dobrogea sec. IV-III a.Chr. Reușita este aproape surprinzătoare în contextul celor peste 50 de ani de excerpte, generalizări și împotmoliri. Avatarurile evenimentului merită o atenție particulară. Cum s-a *putut* întâmpla?

Mecanismul a fost următorul: unul dintre autori, George Trohani, a moștenit și a păstrat cu mare grijă arhiva de șantier întocmită de către E. Moscalu, în timp ce lotul de materiale a fost conservat în depozitele MNIR-București. Apoi, timpul a trecut, regimul s-a schimbat, iar celălalt autor, Rodica Boroffka (n. Medinceanu) și-a definitivat mai întâi studiile (1991), după care a fost angajată la instituția amintită. Aici, a fost însărcinată să inventarieze și să marcheze materialele de la Canlia. Reprezentantă a unei generații mai tinere, ea a știut să-și cultive două calități indispensabile valorificării satisfăcătoare a necropolei: (1) tenacitatea reproducerii *manu propria* prin desene publicabile a tuturor materialelor¹⁰⁰ și (2) conștientizarea necesității redactării unui catalog tehnic și descriptiv al mormintelor. După căderea Cortinei de Fier, posibilitatea familiarizării cu stringențele metodologice și interpretative curente în cercetarea arheologică din Europa Centrală și de Vest și-a spus, desigur, cuvântul.

Tot Rodica Boroffka este și cea care a impus o sobrietate desăvârșită în evocarea problemei etnicității, ocolită cu elegantă modestie: „depășește cadrul analizei de

⁹⁷ Botezatu 1981 a analizat resturile umane descoperite în 1969 și 1974; cf. Irimia 1983, 79, n. 80.

⁹⁸ Moscalu 1983, pl. VII/4, XV/8, XVII/ 5, XXII/5, XXXIII/3, XXXVII/7, XLI/3, XLIII/4, XLV/3, XLVI/7, XLVII/7, LI/3, LIV/7, LV/6, LIX/10, LXII/6-9, LXIII/2, LXV/4, LXVI/4, 13, LXXII/10-11, LXXV/9, LXXVI/10, LXXX/5, LXXXIV/2, 4, LXXXV/4,6, XC/1, XCIV/2, CI/1. Contextele acestor piese nu au fost indicate (cf. Boroffka, Trohani 2003, 139).

⁹⁹ Moscalu 1976; Moscalu 1986; Moscalu 1989.

¹⁰⁰ Tehnicile fotografice, fie și digitale, nu pot înlocui în totalitate desenul arheologic. Sunt necesare secțiuni și profile ale pieselor, derulări, trebuie evitate deformările perspectivele inevitabile în fotografii. Nimic nu poate suplini însă valoarea euristică a relevului (de monument, de complex, de obiect) în efortul de înțelegere intimă a faptului preistoric. Desenul arheologic nu este *impresie*, ci exercițiu dialectic de *percepere*, *filtrare* și *reproducere*.

față”¹⁰¹. În schimb, dezbateră cronologiei, lipsită de exoduri statistice, a fost atent nuanțată. Catalogul celor 81 de morminte, coerent alcătuit, este oglindit adecvat într-o ilustrație exhaustivă care reunește: (a) *prelucrările* schițelor amenajărilor funerare din jurnalele lui E. Moscalu și (b) reproducerea tuturor pieselor din inventare; la acestea se adaugă și (c) un plan general, *lizibil* al necropolei¹⁰². Subiectul a fost abordat frontal, fără nici un menajament preliminar¹⁰³. Viziunea interpretativă este reținută de la orice impetuozitate, și astfel (*numai astfel!*), monumentul arheologic ni se dezvăluie în deplina lui complexitate formală. Inventarele de la Canlia sunt expresia funerară a unei comunități integrate în ansamblul acelor relații regionale pe care orașele pontice le-au stabilit cu regiunile agricole din hinterland. S-ar mai fi putut preciza că, prin datarea ei, necropola de la Canlia aparține acelei epoci în care aculturația la elenism a comunităților nord-balcanice a fost favorizată decisiv de cucerirea macedoneană. Amploarea acestui fenomen cu profunde implicații culturale supraregionale avea să fie întrevăzută în contribuții ce nu aveau să întârzie¹⁰⁴.

Marele merit al autorilor Rodica Boroffka și G. Trohani este aceea că, printr-o publicare sistematică, au făcut posibilă reinterpretarea *de către oricine și de pe orice poziții* (!) a necropolei investigate. Prezentat complet și metodic, vestigiul arheologic a fost eliberat din prizonieratul mitologiei istorice. Astfel, abia începând cu anul 2003, cercetarea dispune de un prim studiu de caz exemplar la care pot fi raportate alte necropole similare. Acestea își așteaptă în continuare publicarea integrală. În demersurile analitice viitoare, descoperirile „de tip Murighiol” nu vor putea fi comparate decât cu singurele modele de valorificare sistematică și exhaustivă a unor necropole ale epocii fier-II din sudul României: „Zimnicea” și „Canlia”. Într-un mediu profesional dominat de veleități masculine, Alexandrina Alexandrescu și Rodica Boroffka au reușit să dea dovada unei depline responsabilități sensibile față de integritatea și concretețea faptului arheologic.

¹⁰¹ Boroffka, Trohani 2003, 149. Foarte probabil, lui Trohani îi datorăm formularea titlului și rezumatul francez, singurele componente ale contribuției în care apelativul „getic” a fost aplicat dezinvolt.

¹⁰² Boroffka, Trohani 2003, 140-141, fig. 1-2 este cel dintâi plan integral publicat al unei săpături într-o necropolă „de tip Murighiol”.

¹⁰³ Autorii realizaseră în prealabil, dar separat, o prezentare a metodologiei lui E. Moscalu: Medinceanu-Boroffka, Trohani 2000. Nici coroborarea rezultatelor analizelor arheologice și antropologice nu ar fi fost lipsită de interes, dar un astfel de demers ar fi fost prejudiciat de parțialitatea contribuției lui Botezatu 1981.

¹⁰⁴ Telegă 2008, 334-345; Măndescu 2010, 418-422.

Epilog

Istoricul cercetării necropolelor din sec. IV-III a.Chr. din Dobrogea exemplifică maxima potrivit căreia „piatra pe care au neglijat-o zidarii a ajuns în capul unghiului” (*lapidem quem reprobaverunt aedificantes factus est in caput anguli*, Ps. 118, 22, Mc. 12, 10, Act. 4, 11). Rapoartele *preliminare* au menirea de a *semnala* concis o descoperire și nu implică în mod obligatoriu prezentarea exhaustivă a materialelor. Rapoartele *preliminare* reprezintă însă, doar un mic prim pas pe calea introducerii sistematice a unui monument arheologic în circuitul științific. Cu excepția cazului Canlia, contribuțiile *preliminare* nu au mai fost niciodată urmate de (re)valorificări complete, eventual monografice, ale necropolelor cercetate. Reproducerea sistematică a monumentului arheologic în deplina lui integritate a fost eludată, marginalizată, apoi abandonată și uitată în repetate rânduri. Dezbaterile nu au mai fost ancorate în particularul documentar, ci au intrat lesne în deriva generalizărilor aproximative. Aceste generalizări au îngăduit perpetuarea, fără revizuirii reflexive, a clișeelelor istoriografice tradiționale.

Principalul neajuns al publicării parțiale a necropolelor evocate îl constituie imposibilitatea comparării lor (între ele sau cu exemple din alte spații), după criterii descriptive asemănătoare¹⁰⁵. Diversitatea și particularul ritualurilor funerare protoistorice nu pot fi distinse judicios în pâcla uniformizatoare a generalizărilor. Evaluările statistice devin irelevante, orice tentativă de conceptualizare este compromisă. Lipsite de o bază mai înzdrăvenită a informației, concepte ca „necropole ... de tip Murighiol-Enisala” sau „cultura Murighiol” (ș.a.) rămân simple enunțuri cu potențial sugestiv pentru explorările ulterioare.

Autorii unor sinteze recente¹⁰⁶, de altfel consistent documentate, nu au oferit evaluări critice extinse și aprofundate ale stării informației descoperirilor funerare din sudul României de la începutul epocii fier-II. Totuși, astfel de abordări ar fi cât se poate de stringente pentru discernerea priorităților actuale ale cercetării. Fără intenția de a umbri în vreun fel memoria înaintașilor, avem datoria să conștientizăm erorile din trecut. Altfel, riscăm să le repetăm.

Două deziderate stau în fața cercetării actuale: (1) introducerea în circuitul științific a rezultatelor vechilor săpături prin revalorificarea lor metodică și integrală, pe baza unor criterii și standarde uniforme, temeinic elaborate, și (2) reinterpretarea

¹⁰⁵ De exemplu, compararea fragmentului „provenind dintr-un alt vas getic” (Irimia 1979a, 69, mormântul 63) cu „o oală dacică cu brâu alveolat” (Bujor 1959a, 374, mormântul 25), ambele neilustrate, nu poate conduce decât la evocarea inevitabilă a „ceramicii geto-dacice”, fără altă referire la parametri tehnologici, morfologici sau ornamentali.

¹⁰⁶ Vulpe 2001; Teleagă 2008; Măndescu 2010.

critică a acestor monumente din perspective detașate de șabloane istoriografice și de teama depășirii propriilor limite. Rămâne de văzut în ce măsură condițiile obiective și subiective vor îngădui abordări structurate după acești parametri. Noi săpături nu ar fi inoportune, dar ar întâmpina constrângerile unei sub-finanțări de criză și pericolele infirmităților logistice mai vechi. Moștenirea timpurilor *nu atât de îndepărtate* trebuie valorificată cu prioritate, metodic și într-un sens creativ.

Bibliografie

- Ailincăi, S. C. 2013, *Gavrilă Simion. Une vie consacrée à la muséologie et à l'archéologie*, Dacia, N.S. 57, 2013, 187-192.
- Alexandrescu, A. D. 1980., *La nécropole gète de Zimnicea*, Dacia, N.S. 24, 19-126.
- Aricescu, A. 1961., *Die bodenständige Bevölkerung der Dobrudscha und ihre Beziehungen zu den Griechen in der hellenistischen Epoche*, Studii Clasice 3, 1961, 67-82.
- Aricescu, A. 1965 *Noi date cu privire la cimitirele getice din zona Dunării, în Dobrogea*, Revista Muzeelor 2, 425.
- Babeș, M. 1979, *Unitatea și răspândirea geto-dacilor în lumina documentelor arheologice*, SCIVA 29, 1979, 330-339.
- Babeș, M. 2001, *Spațiul carpato-dunărean în secolele III-II a.Chr.*, în Petrescu-Dîmbovița, M., Vulpe, A. (eds.), *Istoria Românilor. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, vol. I, București, 501-532.
- Babeș, M. 2003, *Latènezeit und Römische Kaiserzeit*, în Beck, H., Geuenich, D., Steuer, H. (ed.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 25, 2003, 469-479 (s. v. *Rumänien und Republik Moldau*).
- Baumann, V.H. 2010, *In memoriam Gavrilă Simion*, Peuce, S.N 8, 261.
- Berciu, D. 1957, *Descoperirile getice de la Cernavodă (1954) și unele aspecte ale începutului formării culturii Latène geto-dace la Dunărea de Jos*, Materiale 4, 281-317.
- Berciu, D. 1967, *La izvoarele istoriei. O introducere în arheologia preistorică*, București.
- Boia, L. 2009, *„Germanofilii”. Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Ed. Humanitas, București.
- Boroffka, R., Trohani, G. 2003, *Necropola getică de la Canlia, com. Lipnița, jud. Constanța*, Cercetări Arheologice 12, 139-198.
- Botezatu, D. 1981, *Studiu antropologic al osemintelor din necropola de incinerare getică de la Canlia*, Pontica 14, 1981, 123-131.
- Bujor, E. 1955, *Săpăturile de salvare de la Murighiol (r. Tulcea, reg. Constanța)*, SCIV 6, 3-4, 571-580.
- Bujor, E. 1956, *Contribuție la cunoașterea populației geto-dace din nord-estul Dobrogei*, SCIV 7, 3-4, 243-252.

- Bujor, E. 1957, *Săpăturile de salvare de la Murighiol (reg. Constanța, r. Tulcea)*, Materiale 3, 247-254.
- Bujor, E. 1958, *O geto-dakijskoj kul'ture v Murigirole*, Dacia 2, 125-142.
- Bujor, E. 1959a, *Șantierul arheologic Murighiol*, Materiale 5, 373-378.
- Bujor, E. 1959b., *Șantierul arheologic Murighiol*, Materiale 6, 325-330.
- Bujor, E. 1961, *Șantierul arheologic Murighiol*, Materiale 7, 297-300.
- Bujor, E. 1971, *Cu privire la începutul celei de a doua epoci a fierului în lumina cercetărilor de la Murighiol-Tulcea*, Peuce 2, 1971, 131-134.
- Crîșan I. H. 1977, *Burebista și epoca sa*, (ed. a II-a), București.
- Daicoviciu, C. 1960, *Apariția și formarea relațiilor sclavagiste în Dacia*, în Daicoviciu, C., Condurachi, E., Nestor, I., Ștefan, G., Matei, M. D. (ed.), *Istoria Românei. Vol. I. Comuna primitivă, sclavagismul, perioada de trecere la feudalism*, București, 255-338.
- Giurescu, D. C. 1981, *Istoria ilustrată a românilor*, București.
- Harhoiu, R. 1972, *Câteva observații asupra necropolei birituale de la Canlia, jud. Constanța*, Pontica 5, 565-574.
- Irimia, M. 1968, *Cimitirele de incinerare geto-dacice de la Bugeac-Ostrov*, Pontica 1, 193-233.
- Irimia, M. 1969, *Noi cercetări în cimitirul II geto-dacic de la Bugeac*, Pontica 2, 23-42.
- Irimia, M. 1979a, *Descoperiri noi în cimitirul getic de la Bugeac, comuna Ostrov (1972-1977-1978). Raport preliminar*, Pontica 12, 55-76.
- Irimia, M. 1979b, *Săpăturile arheologice în necropola getică de la Bugeac, com. Ostrov (1978)*, Materiale 13, 109-134.
- Irimia, M. 1980a, *Cercetări în necropola getică de la Bugeac, com. Ostrov, jud. Constanța*, Materiale 14, 219-234.
- Irimia, M. 1980b, *Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, Pontica 13, 66-118.
- Irimia, M. 1981a, *Neue Daten über das Bestattungsritual und die Chronologie der getischen Nekropole von Bugeac (Gemeinde Ostrov, jud. Constanța)*, Thraco-Dacica 2, 37-52.
- Irimia, M. 1981b, *Observații preliminare privind așezarea antică de la Gura Canliei*, Pontica 14, 67-122.
- Irimia, M. 1983, *Date noi privind necropolele din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, Pontica 16, 69-148.
- Irimia, M. 1984, *Morminte plane și tumulare din zona litorală a Dobrogei (sec. IV-II î.e.n.) și problema apartenenței lor etnice*, Thraco-Dacica 5, 67-72.
- Irimia, M. 1985, *Date noi privind necropolele getice de la Bugeac com. Ostrov, jud. Constanța*, Thraco-Dacica 6, 75-86.

- Irimia, M. 1986a, *Descoperiri în necropola getică de la Bugeac, com. Ostrov, Materiale* 16, 74-88.
- Irimia, M. 1986b, *La nécropole gétique de V^e-IVe siècles av. n. è. de Bugeac*, în Mariën, M.-E. (dir.), *Inventaria Archaeologica. Corpus des ensembles Archéologiques*, fasc. 13, R 93 - R 109.
- Irimia, M. 1991, *Noi mărturii arheologice privind a doua epocă a fierului în Dobrogea, Pontica* 24, 97-120.
- Irimia, M. 1992, *Descoperiri noi în necropola getică de la Bugeac, jud. Constanța, Materiale* 17, 161-172.
- Lungu, V. 1993, *Pour une chronologie de la céramique attique du nord de la Dobroudja (4e-3e siècles av. J. C.)*, *Pontica* 26, 159-190.
- Lungu, V. 2007., *Nécropoles Grecques du Pont Gauche: Istros, Orgamé, Tomis, Callatis*, în Grammenos, D. V., Petropoulos, E. K. (eds.), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea 2*, I, BAR IS 1675 (I), 337-382.
- Marinescu-Bîlcu, S. 1997, *Alexandrina Dumitru Alexandrescu, (necrolog)*, *SCIVA* 48, 1, 11-16.
- Măndescu, D. 2010, *Cronologia perioadei timpurii a celei de-a doua epoci a fierului (sec. V-III a.Chr.) între Carpați, Nistru și Balcani, Brăila*.
- Medinceanu-Boroffka, R., Trohani, G. 2000, *La nécropole gète des IVe-IIIe siècles av. J. C. de Canlia (dép. de Constanța), d'après les enseignements de Emil Moscalu*, în Lungu, V. (ed.), *Hommage à Gavrilă Simion. Pratiques funéraires dans l'Europe des XIIIe-IVe s. av. J. C.*, Actes du IIIe Colloque International d'Archéologie Funéraire, Tulcea, 230-231.
- Mitrea B. 1949, *Cercetări și sondagii arheologice și numismatice*, *Studii* 2, 1, 145-151.
- Mitrea, B. 1960, *Un cimitir geto-dacic în sud-vestul Dobrogei, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, București, 409-413.
- Mitrea, B., Preda, C., Angheliescu, N. 1961, *Săpăturile de salvare de la Satu-Nou. Cimitirul geto-dacic I*, *Materiale* 7, 283-289.
- Mitrea, B., Preda, C., Angheliescu, N. 1962, *Șantierul Satu-Nou. Necropola geto-dacă*, *Materiale* 8, 369-372.
- Miu, G., Antoniu, S., Cantemir, P. 1987, *Caracterizarea antropologică a populației înhumate din necropola birituală de la Enisala*, *Studii și Cercetări de Antropologie* 24, 8-15.
- Moscalu, E. 1976, *Die frühhallstattzeitlichen Gräber von Meri (Gem. Vedeia, Kr. Teleorman)*, *Thraco-Dacica* 1, 77-86.
- Moscalu, E. 1983, *Ceramica traco-getică*, București.
- Moscalu, E. 1986, *Mormântul princiar getic de la Peretu*, *Thraco-Dacica* 7, 1986, 59-70.
- Moscalu, E. 1989, *Das thrako-getische Führstengrab von Peretu in Rumänien*, *BRGK* 70, 129-190.
- Nestor, I. 1949, *Săpăturile arheologice de la Zimnicea, jud. Teleorman*, *Studii* 2, 116-125.

- Nestor, I. 1950, *Raport sumar asupra campaniei de săpături arheologice de la Zimnicea*, SCIV 1, 2, 93-120.
- Nicolăescu-Plopșor, D. 1974, *Stadiul antropologic al osemintelor incinerate din necropolele geto-dacice de la Bugeac*, Pontica 7, 27-38.
- Pârvan, V. 1926, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București.
- Pippidi, D. M. 1967, *Contribuții la istoria veche a României*, (ediția a II-a), București.
- Pippidi, D. M., Berciu, D. 1965, *Geții și grecii la Dunărea de Jos din cele mai vechi timpuri până la cucerirea romană*, în *Din Istoria Dobrogei*, I, București.
- Preda, C. 1994, s. v. *Bugeac*, în Preda, C. (coord.), *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României I (A-C)*, București, 220.
- Preda C. 1996a, s. v. *Enisala*, în Preda, C. (coord.), *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României II (D-L)*, București, 111.
- Preda, C. 1996b, s. v. *Geto-daci*, în Preda, C. (coord.), *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României II (D-L)*, București, 178-186.
- Preda, C. 2000, s. v. *Murighiol*, în: C. Preda (coord.), *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României III (M-Q)*, București, 161.
- Preda, C., Moscalu, E. 1994, s. v. *Canlia*, în Preda, C. (coord.), *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României I (A-C)*, București, 246-247.
- Protase, D. 1971, *Riturile funerare la daci și daco-romani*, Biblioteca de Arheologie 16, București.
- Simion, G. 1971, *Despre cultura geto-dacă din nordul Dobrogei, în lumina descoperirilor de la Enisala*, Peuce 2, 63-129.
- Simion, G. 1974, *La culture géto-dace du Nord de la Dobroudja dans la lumière des découvertes d'Enisala*, Thracia 3, 291-304.
- Simion, G. 1975, *Quelques remarques à la civilisation gétique des centres et forteresses autochtones de la Dobroudja à la fin du Hallstatt et au commencement du La Tène*, Knjiga (Sarajevo) 24, 237-248.
- Simion, G. 1976, *Les Gètes de la Dobroudja septentrionale du VIe au Ier siècle av. J. C.*, Thraco-Dacica 1, 143-163.
- Simion, G. 1977, *Necropolele getice de la Enisala și Telița*, Peuce 6, 49-72.
- Simion, G. 1995, *O nouă necropolă getică la Murighiol, jud. Tulcea*, Peuce 11, 265-302.
- Simion, G. 1998., *Nécropoles des bouches du Danube. Pratiques, rituels funéraires et ethnicité (VIe s. av. J. C. - IIe s. ap. J.-C.)*, în Marchegay, S., Le Dinahet, M.-T., Salles, J.-F. (éds.), *Nécropoles et pouvoir. Idéologies, pratiques et interprétations*, Actes du colloque *Théories de la nécropole antique*, Lyon 21-25 janvier 1995, Travaux de la Maison de l'Orient méditerranéen 27, Paris, 167-190.

- Simion, G. 2003, *Culturi antice în zona gurilor Dunării*, vol. I. *Protoistorie și istorie*, BIBLIP-A 5, Cluj-Napoca.
- Simion, G., Cantacuzino, G. 1962, *Cercetările arheologice de la Telița (com. Poșta, r. Tulcea, reg. Constanța)*, *Materiale* 8, 373-381.
- Teleagă, E. 2008, *Griechische Importe in den Nekropolen an der Unteren Donau*, 6. Jh. - Anfang des 3. Jhs. v. Chr., *Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte*, Band 23, Rahden.
- Teodor, E. S. 2010, *The border between Moesia Secunda and Scythia Minor in a topographical approach*, în Pop, H., Bejinariu, I., Băculeț-Crișan, S., Băculeț-Crișan, D. (ed.), *Identități culturale locale și regionale în context european. Studii de arheologie și antropologie istorică/ Local and cultural identities in european context. In Memoriam Alexandri V. Matei*, *Bibliotheca Mvsei Porolissensis* 13, Cluj-Napoca, 421-438.
- Vâlceanu, D. 1962, *Urme de viațuire antică la Gura Canliei (r. Adamclisi)*, *SCIV* 13, 1, 141-145.
- Vulpe, R. 1960, *Prima perioadă a culturii geto-dace (circa 450 - 300 î.e.n.)*, în Daicoviciu, C., Condurachi, E., Nestor, I., Ștefan, G., Matei, M. D. (eds.), *Istoria Românei, I. Comuna primitivă, sclavagismul, perioada de trecere la feudalism*, București, 223-231.
- Vulpe, R. 1972, *Limia meridională a provinciei romane Scythia*, *Pontica* 5, 1972, 205-221.
- Vulpe, A. 2000, *À l'occasion du 70e anniversaire de Gavrilă Simion*, în *Pratiques funéraires dans l'Europe des XIIIe – IVe s. av. J.-C., Hommage à Gavrilă Simion*, Actes du IIIe Colloque International d'Archéologie Funéraire organisé à Tulcea, 15-20 septembre 1997, Tulcea, 7-9.
- Vulpe, A. 2001, *Istoria și civilizația spațiului carpato-dunărean între mijlocul secolului al VII-lea și începutul secolului al III-lea a.Chr.*, în Petrescu-Dîmbovița, M., Vulpe, A. (ed.), *Istoria românilor. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, I. București, 451-500.
- Zeest, I.B. 1960, *Keramičeskaija tara Bospora*, *MIA* 83.

